

УДК 342.5+ 340.132.6

*Дмитро Олександрович Беззубов,
провідний науковий співробітник відділу
проблем державного управління та адміністративного права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0001-7183-5206*

РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Реалізація норм адміністративного права в умовах воєнного стану перетворюється на складний багатовимірний процес, у якому право втрачає ознаки стабільності, притаманні мирному часу, й набуває функціональної гнучкості, зумовленої потребами національної безпеки. У цей період адміністративне право постає не лише як галузь, що забезпечує організацію виконавчої влади, а й як провідний інструмент підтримання державної стійкості, мобілізації ресурсів, координації управлінських рішень та захисту суспільного порядку. Його норми стають рамками правомірної поведінки в ситуації, коли держава водночас захищає свою територіальну цілісність і гарантує мінімально необхідний рівень правової визначеності.

Воєнний стан змінює характер дотримання, використання та виконання норм адміністративного права. Моделі правової реалізації зазнають глибинних трансформацій, які визначаються динамікою загроз, невизначеністю управлінських рішень і вимогою оперативності дій органів влади. Виникає нова форма функціонування права, яка має назву «кризова реалізація», у межах якої зміст адміністративних норм залишається чинним, але їх практичне застосування відбувається в умовах підвищеної небезпеки, дефіциту часу та необхідності мобілізації державних ресурсів. У цих обставинах традиційні механізми адміністративно-правового регулювання або істотно прискорюються, або переорієнтовуються на досягнення безпекових цілей, що потребує доктринального переосмислення їх сутності.

Окремого значення набуває питання меж адміністративного втручання. З одного боку, воєнний стан об'єктивно посилює роль виконавчої влади як центру кризового управління, що зумовлює розширення дискреційних повноважень, з іншого – виникає потреба зберегти баланс між державними інтересами й фундаментальними принципами верховенства права, пропорційності та правової визначеності. Саме тому реалізація норм адміністративного права в умовах війни стає індикатором того, наскільки держава здатна поєднати безпекову необхідність із повагою до права, забезпечуючи демократичний характер публічної влади навіть у критичних обставинах.

Дослідження трансформації моделей дотримання та використання адміністративних норм у період війни дає змогу простежити, як змінюється сама природа правового регулювання. Воно висвітлює нові закономірності поведінки суб'єктів владних повноважень, специфіку їх рішень, особливості правового статусу громадян та нові межі адміністративної відповідальності. Тож стаття спрямована на розкриття глибинної взаємодії між адміністративним правом і національною безпекою та встановлення тих принципів, які визначають життєздатність правової системи України в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії проблеми реалізації норм адміністративного права досліджували такі вчені, як: В. Авер'янов, О. Андрійко, Н. Армаш, Д. Беззубов, Б. Гаврилишин, М. Козюбра, В. Князев, В. Колпаков, З. Кісіль, А. Кубаєнко, В. Луговий, В. Ліпкан, С. Петков, В. Ортинський, О. Скрипнюк, Ю. Шемшученко, В. Цветков та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб сформулювати шляхи удосконалення ефективності реалізації норм адміністративного права.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на системному підході, який дає змогу виявити взаємозв'язки між нормами адміністративного права, практикою їх реалізації та сучасними управлінськими викликами. Використано метод структурно-функціонального аналізу для з'ясування ролі адміністративно-правових норм у діяльності органів виконавчої влади, локалізації механізмів реалізації та визначення факторів, що впливають на ефективність застосування права. Порівняльно-правовий метод забезпечив можливість зіставлення української моделі реалізації адміністративного права зі стандартами правових систем держав ЄС.

Застосування формально-юридичного методу дало змогу дослідити нормативну структуру адміністративних норм, їх логіку, характер приписів і процедурну спрямованість. Метод юридичної інтерпретації дав змогу розкрити зміст ключових категорій реалізації права – виконання, застосування, дотримання, використання в сучасних умовах. Інституційно-правовий метод використано для оцінки спроможності органів виконавчої влади завершувати цикл реалізації адміністративно-правових норм у зв'язку зі зміною характеру публічного управління під впливом воєнного стану, цифровізації та євроінтеграції.

Основні результати дослідження. Адміністративне право в умовах воєнного стану набуває нового, розширеного за своєю сутністю, призначення: воно перестає бути лише регулятором організаційно-управлінської діяльності держави і перетворюється на центральний інструмент забезпечення її функціональної життєздатності під час системної небезпеки. Саме через механізми адміністративного права виконавча влада формує оперативні моделі реагування, координує діяльність інших органів, встановлює правові режими, що забезпечують стійкість державності, та організовує порядок публічної поведінки в умовах загрози. У такому вимірі адміністративне право виступає дисциплінуючим каркасом, який утримує державу від хаотичності та забезпечує управлінську цілісність у період криз [1; 2].

Особливе значення має здатність адміністративного права забезпечувати цілісність виконавчої влади як єдиного управлінського механізму. В умовах війни саме ця галузь права визначає структуру взаємодії органів, розподіл їх компетенцій, процедури ухвалення рішень і межі дискреції, що дає змогу уникнути паралелізму, суперечливості та управлінської дезорієнтації. Воно забезпечує функціональну координацію між секторами безпеки, соціальної політики, охорони порядку, територіального управління, мобілізаційної підготовки, економічної стабільності та цифрового реагування. У цьому сенсі адміністративне право формує управлінську архітектуру, здатну діяти за принципом «єдиного центру рішень» у рамках розподіленої системи владних повноважень.

У період воєнного стану органи виконавчої влади фактично виконують роль операційного центру національної безпеки. На них покладається не лише формальне виконання нормативних актів, а й вироблення управлінських моделей, що забезпечують безперервність функціонування держави, мобілізацію ресурсів і підтримання громадського порядку. Таке посилення функціональної ролі виконавчої влади підсилює вагу адміністративного права, яке визначає допустимі межі управлінського впливу, формує режим законності в умовах кризових рішень і забезпечує правову основу для реалізації владних повноважень, спрямованих на відвернення або нейтралізацію загроз.

Водночас посилення управлінської ролі держави породжує низку викликів для правового режиму. Збільшення дискреції, вимога оперативності та необхідність прийняття рішень на основі неповної інформації створюють ризик звуження правових гарантій, що робить особливо важливим забезпечення правової визначеності управлінських процесів. Адміністративне право має забезпечити баланс між необхідністю швидкого реагування та дотриманням фундаментальних правових принципів, не допускаючи перетворення воєнного стану на підставу для надмірного розширення повноважень чи довільного використання державної влади [3].

Адміністративне право під час війни виконує й іншу ключову функцію, а саме воно є простором, у якому поєднується державна необхідність і контрольованість дій влади. Саме норми адміністративного права встановлюють процедури, межі та відповідальність за використання надзвичайних повноважень, забезпечуючи легітимність і передбачуваність управлінських рішень. Це дає змогу не лише зберігати довіру громадян до держави, а й формувати необхідну управлінську дисципліну, без якої неможливе ефективне функціонування безпекових механізмів.

Отже, у період воєнного стану адміністративне право утверджується як базовий механізм організації виконавчої влади, що забезпечує системність управління, стійкість державних інститутів,

узгодженість рішень і законність дій публічної адміністрації. Воно створює правову основу, без якої неможливо реалізувати ефективну, відповідальну й легітимну державну політику в умовах екзистенційних загроз.

Реалізація норм адміністративного права в умовах воєнного стану набуває якісно нової природи, що виходить за межі класичного уявлення про дотримання, виконання, використання і застосування правових приписів. Війна створює середовище, у якому правові норми зберігають свою юридичну силу, але їхнє практичне функціонування зазнає істотного зміщення, зумовленого безпековими потребами, різкою зміною темпу державного управління та підвищеною вагою управлінських рішень. У цих умовах реалізація норм набуває значення не лише юридичного, а й стратегічного процесу, що формується в зоні перетину права, державної необхідності та оперативної управлінської діяльності.

Реалізація норм адміністративного права в звичайних умовах заснована на стабільності соціальних відносин, передбачуваності поведінки суб'єктів та усталеності адміністративних процедур та ефективності регулювання суспільних відносин [4]. У період війни ці параметри докорінно змінюються. Невизначеність зовнішнього середовища, фрагментація ресурсів, загроза для життя й функціонування держави зумовлюють виникнення практик, які не вкладаються у стандартний адміністративно-правовий цикл. Якість виконання процедур поступається місцем швидкості, накопичений досвід – оперативній імпровізації, а формалізованість – адаптивності й безпековій логіці мислення.

У такому контексті реалізація норм адміністративного права стає багаторівневим процесом, що поєднує дотримання нормативних регламентацій, фактичну поведінку суб'єктів, обов'язок органів влади діяти в межах і у спосіб, визначений законом, та здатність держави мобілізувати процедурні механізми для інтересів національної безпеки. В умовах воєнного стану ці складові набувають особливої напруги, оскільки кожне управлінське рішення впливає на стійкість державних інститутів і становище громадян, а кожне відхилення від норм – на легітимність державної політики.

Дотримання адміністративно-правових норм в умовах війни характеризується зростанням обов'язковості правових приписів і суворішими вимогами до поведінки суб'єктів, зумовленими потребами оборони та підтриманням громадського порядку. Дотримання набуває змісту дисциплінарної поведінки, у якій нормативність домінує над індивідуальною автономією, а публічний інтерес стає пріоритетним над приватним. Такий зсув не означає втрати правової логіки, але потребує постійного підтримання балансу між державними вимогами й конституційними гарантіями.

Виконання норм адміністративного права у воєнний період пов'язане із підвищеними вимогами до швидкості, точності та координаційної узгодженості. Органи виконавчої влади змушені діяти в умовах загальнонаціональної мобілізації, неповної інформації, змінних обставин і постійного ризику. Це формує нову якість управлінської практики, таку як ситуаційна реалізація, у межах якої важливою є не лише відповідність дій закону, а й їхня здатність досягати визначених безпекових результатів. Таким чином, виконання стає не просто процесом реалізації приписів, а управлінським механізмом забезпечення стійкості.

Використання норм адміністративного права громадянами та іншими суб'єктами також трансформується. Низка прав може бути тимчасово обмежена, деякі процедури суттєво спрощені або прискорені, а обсяг правового самостійного волевиявлення зменшений задля загальної безпеки. У цій сфері важливим є дотримання принципу пропорційності, який визначає допустимі межі втручання держави та забезпечує легітимність обмежень.

Застосування адміністративно-правових норм органами влади у воєнний період відбувається в умовах підвищеної управлінської відповідальності та ризику. Правозастосування набуває превентивного характеру: головною його метою стає не лише реагування на порушення, а й недопущення загроз, що можуть виникнути в найближчій перспективі. Це зближує адміністративне право із системою національної безпеки, створюючи спільний простір реалізації нормативних та управлінських рішень.

Отже, зміст реалізації норм адміністративного права у період війни полягає у тому, що правові приписи функціонують не ізольовано, а у взаємодії з імперативами національної безпеки. Це створює нову доктринальну модель, у якій реалізація права розглядається як механізм забезпечен-

ня виживання держави, збереження конституційного ладу та підтримання стійкості управлінської системи в умовах надзвичайних загроз.

У період воєнного стану реалізація норм адміністративного права виходить за межі традиційних підходів і набуває ознак кризового режиму, що зумовлений масштабом загроз, швидкоплинністю подій і необхідністю забезпечення безперервності державного управління. Цей режим можна окреслити як кризову або стресову реалізацію тобто особливий спосіб функціонування правових норм, коли їх застосування та виконання відбувається в умовах максимального тиску на державу, суспільство і систему публічного управління.

Кризова реалізація не заперечує загальних принципів адміністративного права, але змінює їхню операційну логіку. Норми залишаються обов'язковими, проте їх практична реалізація стає більш концентрованою, прискореною, цілеспрямованою та підпорядкованою вимогам безпекової необхідності. Це означає виникнення нової конфігурації відносин між державою та суб'єктами права, у якій поведінка регулюється не лише правовими формулами, а й оцінкою державою рівня ризиків і потребою захистити життєво важливі інтереси особи, держави і суспільства [5].

Однією з ключових ознак кризової реалізації є домінування імперативної складової. Зростання обов'язковості приписів і пріоритетність державних рішень у сфері національної безпеки зумовлені тим, що в критичний період саме адміністративне право визначає порядок мобілізації, координації та поведінки суб'єктів. Підсилюється вимога невідкладності виконання адміністративних актів, зменшується час на узгодження рішень і зростає відповідальність суб'єктів владних повноважень за кожен управлінський крок. Така імперативність не є характерною для мирного часу, але в період війни стає елементом правової стабілізації.

Іншою важливою рисою є адаптивність. Кризова реалізація передбачає, що застосування норм може змінюватися залежно від оперативної обстановки, рівня загроз, масштабів руйнувань чи інших об'єктивних факторів. У таких умовах адміністративна влада фактично здійснює нормативну інтерпретацію з урахуванням поточної ситуації, що забезпечує необхідну гнучкість і дає змогу державі діяти ефективно навіть за умов неповної або суперечливої інформації. Це надає змісту категорії «ситуативної правозастосовності норм адміністративного права», коли механізм реалізації норм функціонує як управлінський інструмент та фіксована адміністративна процедура.

Особливу увагу привертає питання меж дискреції при реалізації норм адміністративного права в умовах воєнного стану та кризових станів. Кризова реалізація неминуче супроводжується збільшенням управлінської свободи органів виконавчої влади, що може створювати ризики зловживання владою або виходу за межі конституційних гарантій. Однак доктринально важливо розуміти, що така дискреція має бути не довільною, а функціонально обґрунтованою. Її легітимність визначається тим, наскільки управлінські рішення відповідають принципу пропорційності, чи зберігається правова визначеність, і чи підлягають ці рішення ефективному контролю в межах установлених правових механізмів.

Важливою властивістю кризової реалізації норм є її превентивний характер. Застосування адміністративного права в умовах війни спрямоване не стільки на реагування на вже наявні порушення, скільки на недопущення загроз, які можуть завдати шкоди державі або громадянам. Такий підхід зближує правозастосовну діяльність із системою національної безпеки, адже управлінські рішення починають виконувати функцію «раннього попередження ймовірних загроз та ризиків». Це потребує від органів влади високого рівня аналітичної спроможності та здатності прогнозувати сценарії розвитку подій.

Кризова реалізація правових норм, попри її особливий режим, не віддаляє адміністративне право від принципів верховенства права. Навпаки, вона висвітлює здатність системи зберігати внутрішню цілісність у критичних обставинах. Саме тому важливо підкреслити, що кризова модель не є відхиленням від права, а є його спеціальною формою реалізації, що виникає в екстремальних умовах і визначає стійкість правового режиму. Вона демонструє, наскільки ефективно адміністративне право може забезпечувати управлінську раціональність, правову дисципліну та публічну відповідальність навіть в умовах системної дестабілізації.

Отже, кризова реалізація норм адміністративного права становить нову наукову категорію, яка відображає механізм функціонування правової системи у стані підвищеної небезпеки. Вона поєднує імперативність, адаптивність, превентивність і підвищену управлінську відповідальність,

визначаючи якість взаємодії між правом та державою в період війни. Її осмислення дає змогу глибше зрозуміти природу правового регулювання в умовах екзистенційних загроз і сформулювати концептуальні засади для модернізації адміністративного права в післявоєнний період.

Дотримання і виконання норм адміністративного права в умовах воєнного стану формують специфічну правову реальність, у межах якої змінюється не лише зміст поведінкових приписів, а й сама природа адміністративної обов'язковості. Право втрачає характер звичайного регулятора щоденної соціальної взаємодії та виступає інструментом забезпечення національної безпеки, що зумовлює суттєву трансформацію юридичної поведінки як публічної адміністрації, так і громадян. Ці зміни відображають логіку кризової реалізації, коли дотримання й виконання норм орієнтовані не лише на формальну законність, а й на досягнення стратегічно значущих результатів у сфері оборони та внутрішньої стабільності.

У період воєнного стану дотримання адміністративно-правових норм набуває характеру підвищеної обов'язковості. Суб'єкти владних повноважень, громадяни та юридичні особи повинні підпорядковувати свою поведінку більш жорстким вимогам, ніж у мирний час. Це зумовлено тим, що публічний інтерес до захисту державності, громадського порядку та безпеки суспільства стає домінуючим над приватними інтересами. Норми адміністративного права починають функціонувати як інструмент організації оборонної діяльності, забезпечення мобілізаційної готовності, регулювання переміщень осіб, використання інфраструктури, здійснення комунікації й інформаційної взаємодії. Тому дотримання перетворюється на форму дисциплінарної поведінки, що забезпечує керованість суспільних процесів у період небезпеки.

Виконання норм адміністративного права у воєнний час має інший важливий вимір, яким є невідкладність та швидкість практичних дій. Органи виконавчої влади позбавлені можливості застосовувати тривалі узгоджувальні процедури або багатоступеневі бюрократичні алгоритми, характерні для мирного часу. Управлінські рішення мають ухвалюватися оперативно, а їх виконання – здійснюватися негайно, тому що затримка може посилити загрози або спричинити неоправдані наслідки для національної безпеки. Так виникає феномен інтенсифікації адміністративного процесу, коли нормативний припис реалізується не у формі тривалого процедурного циклу, а через прискорену модель управлінського реагування.

Посилення адміністративної дисципліни не означає звуження правової природи поведінки, але потребує від органів влади особливої управлінської відповідальності. Виконавча влада повинна поєднати оперативність дій із максимально можливим дотриманням принципів законності, пропорційності та передбачуваності. Дискреція у виконанні норм неминуче поширюється, проте ця дискреція повинна мати структурований характер і бути підпорядкованою безпековим цілям. Отже, виконання норм адміністративного права в період війни стає водночас і об'єктом правового регулювання, і формою управлінської діяльності, що спрямована на стабілізацію державної системи.

Важливим аспектом є зміна моделі відповідальності за недотримання або неналежне виконання адміністративно-правових норм. Підвищена соціальна цінність управлінської дисципліни зумовлює посилення юридичної реакції на порушення, особливо тоді, коли вони ставлять під загрозу оборонні чи мобілізаційні процеси. Це не означає автоматичного посилення карального елементу, але передбачає більш суворе оцінювання поведінки з позицій безпекової значущості. У такому контексті адміністративна відповідальність набуває профілактичного характеру, спрямованого на забезпечення стабільності публічного порядку.

Трансформація моделей дотримання та виконання також впливає на взаємовідносини між громадянами і державою. Зростає значення суспільної солідарності, правової свідомості та добровільної участі громадян у реалізації адміністративних приписів. У воєнних умовах дотримання правових вимог нерідко ґрунтується не лише на примусі, а й на внутрішній мотивації, пов'язаній із розумінням значення національної безпеки та відповідальності за стан держави. Це формує нову якість взаємодії між населенням і владою, яка визначає ефективність реалізації адміністративного права.

Визначаємо, що трансформація моделей дотримання та виконання норм адміністративного права в період воєнного стану відображає глибокі зміни у способах правового регулювання та управлінської поведінки. Дотримання набуває характеру дисциплінарної відповідальності перед державою, виконання як форми оперативного управління, а відповідальність механізму забез-

печення стійкості системи. Їхня взаємодія створює новий формат правової реальності, у якій адміністративне право перетворюється на стратегічний інструмент забезпечення національної безпеки.

Використання норм адміністративного права в період воєнного стану набуває особливого змісту, що суттєво відрізняється від традиційних моделей реалізації суб'єктивних прав і свобод. У мирний час використання норм постає як прояв автономії особи, як форма реалізації правового інтересу, що ґрунтується на свободі вибору та можливості діяти в межах наданих законом повноважень. В умовах війни ця модель змінюється: суб'єктивні права набувають функціональної спрямованості, зорієнтованої на підтримання суспільної стійкості, забезпечення оборони та збереження життєздатності держави.

Особливість використання норм під час війни полягає в тому, що правові можливості громадян, підприємств і органів влади підпорядковуються не лише нормам адміністративного законодавства, а й логіці державної необхідності. Це не означає заперечення прав чи їхнього нівелювання, однак зумовлює таку їх трансформацію, за якої реалізація суб'єктивних прав пов'язується з виконанням обов'язку сприяти державі в забезпеченні національної безпеки. У цьому виникає нове для правової доктрини поєднання індивідуальної свободи та публічної відповідальності.

У кризових умовах правове використання перетворюється на механізм соціальної мобілізації. Громадяни застосовують передбачені адміністративним законодавством можливості не лише для задоволення власних потреб, а й для участі у державних заходах, евакуаційних процесах, комунікації з органами влади, волонтерській діяльності, підтриманні правопорядку. Така трансформація свідчить про те, що адміністративне право в умовах війни здатне ставати інструментом консолідації суспільства, орієнтованого на відсіч загрозам.

Особливого значення набуває використання норм адміністративного права суб'єктами господарювання. Їхні права і можливості застосовуються з урахуванням особливих умов воєнної економіки, у якій зростає роль оборонних замовлень, державного регулювання, логістичного контролю, а також вимог щодо мінімізації ризиків для критичної інфраструктури. Підприємства реалізують свої можливості в межах режиму підвищеної відповідальності, що уможливорює забезпечити економічну стійкість і належний рівень матеріально-технічної підтримки оборонної сфери.

Важливим аспектом є адаптація використання прав органами виконавчої влади. Вони застосовують свої повноваження не лише для врегулювання суспільних процесів, а й для упорядкування власної діяльності з метою забезпечення ефективності реагування. Таке використання норм може включати створення оперативних штабів, застосування спрощених процедур, тимчасове переорієнтування повноважень, розширення можливостей цифрових сервісів. Усе це підкреслює, що адміністративне право виступає не лише механізмом регуляції, а й джерелом управлінської гнучкості.

Зміна моделей використання норм адміністративного права в умовах війни також впливає на правову визначеність суб'єктів. Певні права можуть тимчасово обмежуватися, але їх зміст зберігається завдяки принципу пропорційності. Відтак використання прав набуває не лише формально-юридичного, а й стратегічного виміру, коли важливою стає не кількість процедурних можливостей, а здатність забезпечити надійність державного управління. Саме в цьому аспекті проявляється нова доктринальна якість адміністративного права та його роль у формуванні адаптивного правопорядку.

Особливої ваги набуває питання правової поведінки особи. Використання норм в умовах війни не завжди є результатом свободи вибору; нерідко воно є необхідним елементом виживання, самозахисту, участі у відсічі агресії. У цих умовах адміністративне право виконує функцію правової навігації, допомагаючи суб'єктам орієнтуватися у складній реальності, долати вразливість та взаємодіяти з державою у спосіб, що забезпечує безпеку.

Потрібно відмітити, що моделі використання норм адміністративного права у воєнний період відображають нову структуру правового порядку, у якому суб'єктивні права та владні повноваження стають інструментами підтримання національної стійкості. Це свідчить про те, що адміністративне право відіграє визначальну роль у забезпеченні життєздатності суспільства, формує умови для правомірної поведінки та спрямовує правові можливості суб'єктів на досягнення загальнодержавних цілей.

Правова визначеність і державна необхідність у період воєнного стану перебувають у стані постійної напруженості, формуючи один із найскладніших вимірів реалізації адміністративного права. У нормальних умовах правова визначеність забезпечує прогнозованість дій держави, стабільність правового статусу особи та стійкість соціальних відносин. Війна радикально змінює цю парадигму: перед державою постає потреба діяти швидко, інколи із відступом від усталених процедур, але водночас з обов'язком зберігати мінімально необхідний рівень юридичної передбачуваності. Саме пошук оптимального балансу між цими двома засадами формує глибинний зміст воєнного правопорядку.

Державна необхідність у період воєнного стану набуває характеру імперативу, який визначає допустимі форми втручання у права та свободи, зміст адміністративних повноважень і структуру управлінських рішень. Вона постає не як політична доцільність, а як правова категорія, спрямована на забезпечення обороноздатності, захисту населення та збереження конституційного ладу. Проте така необхідність не може перетворюватися на універсальне виправдання будь-яких дій виконавчої влади. Вона повинна діяти в чітко визначених межах, що забезпечують легітимність режиму воєнного стану та збереження демократичної природи держави.

Саме тому принцип пропорційності стає центральним інструментом урівноваження державної необхідності та правової визначеності. Він визначає межі, в яких держава може обмежувати права громадян, змінювати процедури або розширювати повноваження органів влади. Пропорційність постає як гарантія того, що жодне адміністративне рішення, навіть зумовлене воєнною потребою, не виходить за межі необхідного для досягнення легітимної мети. Така логіка забезпечує внутрішню раціональність правового режиму та унеможливорює перетворення воєнного стану на прецедент необмеженого державного контролю.

Правова визначеність також зазнає трансформації. Її зміст у період війни зміщується від стабільності норм до передбачуваності поведінки органів державної влади. Зберігається не стільки незмінність юридичних конструкцій, скільки прозорість державних рішень, обґрунтованість процедурних відступів та зрозумілість правил поведінки для суб'єктів. У кризових умовах саме передбачуваність дій органів виконавчої влади стає тим ядром, яке утримує систему від правової ентропії та хаосу.

Водночас правова визначеність обмежує можливості надмірного застосування дискреції. У період війни органи виконавчої влади отримують додаткові повноваження, але мають діяти в рамках чіткої мети, якою є захист держави та її громадян. Дискреція, яка стає необхідною для оперативного реагування, повинна бути спрямована на результат, а не на розширення владної сваволі. Вона повинна супроводжуватися підзвітністю, процедурною обґрунтованістю та можливістю подальшої перевірки рішень.

Баланс між правовою визначеністю і державною необхідністю є також основою довіри суспільства до влади. Громадяни приймають обмеження та надзвичайні заходи лише тоді, коли упевнені, що вони обґрунтовані, пропорційні та тимчасові. Саме адміністративне право забезпечує цю довіру, встановлюючи межі, правила та гарантії, які роблять надзвичайні заходи правомірними.

Отже, у період війни правова визначеність і державна необхідність утворюють діалектичну єдність. Одна забезпечує життєздатність права, інша забезпечує життєздатність держави. Їхня взаємодія формує особливу модель воєнного адміністративно-правового режиму, у якій право зберігає свою регулятивну функцію, а держава – свій демократичний характер. Саме цей баланс визначає ефективність реалізації норм адміністративного права у період екстремальних загроз та забезпечує стійкість правопорядку.

Контроль і нагляд у діяльності органів виконавчої влади є одним із елементів правозастосування норм адміністративного права [6–8].

Контроль і нагляд у сфері забезпечення національної безпеки становлять одну з найчутливіших ділянок адміністративного права, де перетинаються публічний інтерес держави, особливий режим діяльності спеціальних служб і конституційні гарантії прав людини та громадянина. У період війни ця взаємодія ускладнюється, оскільки механізми контролю мають забезпечувати не лише законність, а й оперативну спроможність органів, що здійснюють контррозвідальну та розвідальну діяльність. Йдеться про сферу, у якій держава вимушена поєднувати підзвітність і законність з необхідністю збереження високого рівня таємності, швидкості реагування та гнучкості дій.

Саме тому контроль і нагляд у цій сфері набувають специфічної юридичної природи, що відрізняється від загальної моделі адміністративного контролю.

Закон «Про контророзвідувальну діяльність» [9] визначає контророзвідку як спеціальний вид діяльності, що здійснюється через систему правових, організаційних, режимних і адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці України. Цей режим зумовлює особливий характер контролю, який спрямований не на детальне втручання в оперативні процеси, а на гарантування відповідності дій спеціальних служб вимогам законності, пропорційності та неприпустимості зловживань. Водночас Закон України «Про розвідку» [10] підкреслює обов'язковість демократичного цивільного контролю в цій сфері забезпечення національної безпеки. У цьому контексті контроль і нагляд стають не просто юридичним механізмом, а інструментом додержання безпекової раціональності державних рішень.

Сутність контролю в секторі забезпечення безпеки визначається тим, що органи контророзвідки і розвідки володіють широкими повноваженнями, зокрема можливістю проводити негласні заходи, обробляти інформацію обмеженого доступу, здійснювати оперативно-технічні дії, отримувати дані про діяльність організацій та осіб. Тому втручання контролюючих органів не може мати характер повного доступу до оперативних даних, адже це суперечило б природі спеціальних служб. Натомість застосовується модель так званого функціонального контролю, коли перевіряється дотримання вимог закону, а не доцільність чи конкретні тактичні кроки спеціальних підрозділів.

Джерела контролю у сфері національної безпеки формуються на декількох рівнях. Президент України здійснює стратегічний контроль, спрямований на визначення загальної політики у сфері розвідки та контророзвідки, а також контролює діяльність спеціальних органів через Раду національної безпеки і оборони. Верховна Рада України забезпечує парламентський контроль, що має на меті гарантувати дотримання конституційних засад безпеки і недопущення надмірного втручання у права громадян. Спеціальна роль відводиться Рахунковій палаті, яка здійснює контроль за використанням бюджетних коштів, виділених на діяльність розвідувальних органів, із дотриманням режиму державної таємниці. Прокурорський нагляд, відповідно до законів, обмежується перевіркою законності, не втручаючись у конфіденційні аспекти діяльності та персональний склад оперативних джерел.

Особливе значення має правова позиція про те, що контроль не може паралізувати діяльність органів, які несуть відповідальність за попередження загроз державній безпеці. Закон «Про контророзвідувальну діяльність» прямо закріплює, що форми і методи роботи, а також відомості про взаємодію з конфіденційними співробітниками становлять державну таємницю і не є предметом контролю з боку зовнішніх органів. Так само Закон «Про розвідку» у розділі VIII визначає, що демократичний цивільний контроль здійснюється виключно уповноваженими органами на підставі чинного законодавства. Отже, законодавець установлює межі контролю, в яких визначальною є непорушність таємності оперативної діяльності.

У воєнних умовах інституційна роль контролю істотно зростає. Він стає важливим чинником підтримання довіри до діяльності спеціальних служб, що функціонують у режимі високого рівня дискреції та оперативної самостійності. Проте саме в таких умовах контроль повинен поєднувати правову чіткість із гнучкістю, враховуючи, що багато рішень ухвалюються негайно і під впливом загроз. Тому контроль трансформується у механізм, що має забезпечити пропорційність дій держави, запобігти зловживанням і водночас не обмежити оперативну здатність реагувати на загрози. У цьому полягає доктринальна особливість воєнного контролю: він не лише встановлює юридичні межі, а й підтримує баланс між правовою визначеністю і державною необхідністю.

Контроль і нагляд у секторі національної безпеки мають і превентивну природу. Через аналіз дотримання законності, коректності процедур і способів опрацювання інформації вони формують правові гарантії проти проникнення політичної доцільності, зловживань владою та використання спеціальних служб не за призначенням. Так забезпечується інституційна чистота системи безпеки та стійкість державного механізму в умовах екстремальних загроз.

Отже, контроль і нагляд у сфері національної безпеки являють собою складну правову конструкцію, у якій законність поєднується з таємністю, підзвітність з оперативною самостійністю, а права людини з інтересами держави. У цій конструкції немає місця для повного зовнішнього

втручання або абсолютної закритості: лише їх збалансована взаємодія дає змогу забезпечити ефективний, демократичний і правовий режим функціонування органів забезпечення державної та національної безпеки у період війни.

Висновки. Реалізація норм адміністративного права в умовах воєнного стану демонструє глибоку трансформацію правової системи, яка вимушена пристосовуватися до екстремальних обставин, зумовлених загрозами національній безпеці та необхідністю підтримання життєздатності держави. Війна виявила, що адміністративне право здатне функціонувати не лише як галузь, що регулює повсякденні відносини між державою і суспільством, а й як стратегічний механізм забезпечення оборони, управлінської стійкості та правового порядку. Це підтверджує його системоутворюючу природу у формуванні та реалізації державної політики в умовах екзистенційної загрози.

Адміністративно-правова регуляція в умовах війни виходить за межі класичних моделей дотримання, використання та виконання норм, набуваючи ознак кризової реалізації, яка поєднує імперативність, адаптивність, оперативність і превентивну спрямованість. Ця модель не суперечить принципам верховенства права, а забезпечує їхнє функціональне збереження в умовах підвищеної небезпеки, коли норми права мають стабілізувати управлінську систему, не допустити правової ентропії та забезпечити керованість суспільних процесів.

Особливої ваги набуває роль виконавчої влади, яка в період воєнного стану перетворюється на центр кризового управління та основний суб'єкт реалізації адміністративних рішень. Саме через механізми адміністративного права забезпечується мобілізація ресурсів, координація діяльності суб'єктів сектору безпеки, організація оборонних заходів і підтримання громадського порядку. Розширення дискреції органів виконавчої влади вимагає чітких юридичних меж, що дають змогу уникнути зловживань і забезпечують легітимність прийнятих рішень.

У воєнний період принцип пропорційності стає головним орієнтиром для оцінки правомірності управлінських дій та допустимості обмеження прав і свобод. Він формує баланс між державною необхідністю та правовою визначеністю, забезпечуючи передбачуваність поведінки органів влади та збереження демократичного змісту правового режиму. Правова визначеність трансформується: її сутність полягає вже не стільки в незмінності норм, скільки у прозорості та обґрунтованості військово-адміністративних рішень.

Контроль і нагляд у сфері забезпечення національної безпеки набувають характеру функціональної взаємодії між законністю та оперативною самостійністю органів розвідки, контррозвідки й виконавчої влади. Вони забезпечують запобігання зловживанням владою, гарантують дотримання конституційних меж, але водночас не паралізують роботу спеціальних служб. В умовах війни контроль стає інструментом підтримання довіри до держави, формування дисциплінованого правопорядку та забезпечення внутрішньої стабільності системи управління.

Реалізація норм адміністративного права в період воєнного стану є складною, багаторівневою та динамічною системою, що поєднує юридичні, організаційні та безпекові виміри. Вона визначає здатність держави адаптуватися до кризових обставин, діяти раціонально та відповідально, не втрачаючи правової природи своїх інститутів. Доктринальне осмислення цього процесу створює основу для подальшої модернізації адміністративного права, його адаптації до умов національної безпеки та зміцнення інституційної спроможності України в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Б. Шляхи формування нової доктрини українського адміністративного права. *Правова держава*. Випуск 17. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. С. 158–166.
2. Скрипнюк О. В. Теоретико-правові засади забезпечення державного суверенітету в Україні. *Правове забезпечення державного суверенітету України*. Київ, 2011.
3. Авер'янов В. Б. Доктринальні засади сучасного розвитку і реформування українського адміністративного права. *Виконавча влада і адміністративне право* / заг. ред.: В. Б. Авер'янова. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. С. 60–72.
4. Скрипнюк О. В., Беззубов Д. О. Забезпечення ефективності державного управління як соціальна цінність адміністративного права. *Вісник Національної академії правових наук України*. Харків: Право, 2025. Т. 32, № 3. С. 164–179. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-164>
5. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт.; наук. кер. В. В. Цветков. Київ: Оріяни, 1998. 364 с.

6. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Ін-Юре, 2002. 668 с.
7. Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф. Виконавча влада і державний контроль. Київ: Вища школа права при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1999. С. 9–21.
8. Bezzubov Dmytro, Skrypniuk Oleksandr, Filippov Artem. Legal constants for ensuring national security in the context of the crisis in international relations. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. № 2. P. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.2>
9. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 12. Ст. 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#top>
10. Про розвідку: Закон України від 10.10.2024 № 4019-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

References

1. Averianov V. B. Shliakhy formuvannya novoi doktryny ukraïnskoho administratyvnoho prava . Pravova derzhava. Vypusk 17. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2006. S. 158–166 (in Ukr.).
2. Skrypniuk O. V. Teoretyko-pravovi zasady zabezpechennia derzhavnoho suverenitetu v Ukraini. *Pravove zabezpechennia derzhavnoho suverenitetu Ukrainy*. Kyiv, 2011 (in Ukr.).
3. Averianov V. B. Doktrynalni zasady suchasnoho rozvytku i reformuvannya ukraïnskoho administratyvnoho prava. *Vykonavcha vlada i administratyvne pravo* / zah. red.: V. B. Averianova. Kyiv: Vydavnychi Dim «In-Yure», 2002. S. 60–72 (in Ukr.).
4. Skrypniuk O. V., Bezzubov D. O. Zabezpechennia efektyvnosti derzhavnoho upravlinnia yak sotsialna tsinnist administratyvnoho prava. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. Kharkiv: Pravo, 2025. T. 32, № 3. P. 164–179. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-164> (in Ukr.).
5. Reformuvannya derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: problemy i perspektyvy / kol. avt.; nauk. ker. V. V. Tsvietkov. Kyiv: Oriiany, 1998. 364 s. (in Ukr.).
6. Vykonavcha vlada i administratyvne pravo / za zah. red. V. B. Averianova. Kyiv: In-Yure, 2002. 668 s. (in Ukr.).
7. Averianov V. B., Andriiko O. F. Vykonavcha vlada i derzhavnyi kontrol. Kyiv: Vyshcha shkola prava pry Instytuti derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 1999. S. 9–21 (in Ukr.).
8. Bezzubov Dmytro, Skrypniuk Oleksandr, Filippov Artem Legal constants for ensuring national security in the context of the crisis in international relations. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. № 2. P. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.2>
9. Pro kontrozviduvalnu diialnist: Zakon Ukrainy 26.12.2002 № 374-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 12. St. 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#top> (in Ukr.).
10. Pro rozvidku: Zakon Ukrainy vid 10.10.2024 № 4019-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (in Ukr.).

Беззубов Д. О. Реалізація норм адміністративного права в сучасних умовах

У статті досліджено сучасні механізми реалізації норм адміністративного права в умовах докорінних трансформацій публічної влади, зумовлених війною, цифровізацією, зміною управлінської парадигми та посиленням ролі національної безпеки. Обґрунтовано, що реалізація норм адміністративного права сьогодні виходить за межі класичних моделей виконання, застосування, дотримання та використання, оскільки сучасні управлінські процеси формуються в умовах підвищених ризиків, оперативної необхідності та зростаючої залежності державної політики від ефективності процедурних механізмів.

Особливу увагу приділено впливу безпекового чинника на зміст і засоби реалізації адміністративно-правових норм. Показано, що воєнний стан не усуває їх значення, а навпаки, надає нормам нового функціонального змісту, пов'язаного з організацією кризового управління, реагуванням на загрози та забезпеченням стійкості виконавчої влади. Аналіз реалізації норм у сфері національної безпеки уможливив окреслити місце адміністративного права у формуванні режимів захисту держави та суспільства, визначити нові вимоги до діяльності органів, що виконують функції оборони, розвідки, контррозвідки, кіберзахисту та інформаційної безпеки.

Досліджено взаємозв'язок між реалізацією адміністративно-правових норм і системою державного контролю й нагляду. Підкреслено, що контроль і нагляд виступають ключовими інструментами забезпечення реальності норм, визначаючи межі дискреції органів виконавчої влади, спрямовуючи адміністративні процедури та формуючи стандарти управлінської поведінки.

Ключові слова: адміністративне право, реалізація норм адміністративного права, адміністративна процедура, державний контроль, адміністративний нагляд, національна безпека, воєнний стан, публічне управління, дискреція, верховенство права, адміністративна відповідальність, стійкість публічної влади.

Bezzubov D. O. Implementation of administrative law norms in modern conditions

The article examines contemporary mechanisms for implementing the norms of administrative law in Ukraine, focusing on the profound transformations of public authority driven by wartime conditions, the national security agenda, the intensification of state control and oversight, and the ongoing digital and institutional modernization. It is argued that the implementation of administrative law norms today extends beyond the classical doctrinal categories of compliance, application, execution, and use. The complexity of modern governance, the expansion of crisis-management functions, and the heightened expectations of legal certainty in the public sector have reshaped the very nature of administrative norm-realization.

A central emphasis is placed on the influence of national security challenges on the functioning of administrative law. The study demonstrates that martial law does not diminish the importance of administrative norms; instead, it amplifies their regulatory and organizational value by transforming them into instruments of state resilience. Through the lens of administrative law, the article analyses how public authorities – including defence, intelligence, counterintelligence, cyber security, border protection, and information security institutions – carry out their functions within a strict legal framework, ensuring both operational responsiveness and adherence to the rule of law. Administrative law thus becomes a critical mechanism that upholds state stability, delineates the permissible limits of discretionary action, and ensures accountability in conditions of heightened risk.

The article further explores the interplay between the implementation of administrative norms and the contemporary system of state control and administrative oversight. Drawing on the classical doctrine modern European standards of good governance, it is shown that control and oversight serve as structural guarantees of legality, preventing deviations from administrative procedures and securing effective protection of rights and freedoms. In today's environment, these mechanisms acquire additional significance as safeguards against arbitrary governance, corruption risks, and procedural distortions.

A separate analytical focus is placed on the procedural, organizational, and technological conditions necessary for effective administrative norm-realization. It is demonstrated that implementation is inseparable from a unified administrative-procedural framework, coherent inter-agency coordination, professional public service, and digital instruments of public administration. The article highlights that modern administrative governance requires a combination of rule-based decision-making, operational flexibility, and embedded mechanisms of responsibility and transparency.

The study proposes a generalized model of administrative norm-realization suitable for contemporary Ukrainian conditions – one that integrates legal certainty, national security needs, control and oversight functions, digital governance instruments, and the principles of good administration. This model forms an essential component of the broader modernization of administrative law and public governance in Ukraine, particularly in the context of war and post-war reconstruction.

Keywords: administrative law; implementation of norms; administrative procedure; state control; administrative oversight; national security; martial law; public administration; administrative discretion; rule of law; accountability; resilience of public authority.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-189-199

Дата першого надходження рукопису до видання: 02.01.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026